

Bu çalışma, 5–9 Eylül 2012 tarihleri arasında İzmir Karaburun’da düzenlenen

“**kapitalizmin kısılcacında doğa – toplum – teknoloji**” temalı

7. Karaburun Bilim Kongresi’nde sunulmak üzere hazırlanmıştır.

Kongre sırasında bildiri dinleyenlerin önceden okumuş olarak tartışmalara katılabilmesi için bu formatta web sitemizde yayımlanmıştır.

Atıfta bulunabilmek için yazar(lar)ın iznine başvurmanızı rica ederiz.

Karaburun Bilim Kongresi Düzenleme Kurulu

26.08.2012

YASAMA TİYATROSU:

“Mutlu olmak İçin Cesaretli Olun!”

Eda Aslı Şeran

Dicle Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi, Hukuk Bilimleri Araştırma Görevlisi
DÜ Merkez Kampus, P.K. 21280, Yenişehir/Diyarbakır
edaseran@gmail.com; asli.seran@dicle.edu.tr

ÖZET

Brezilya Federal Cumhuriyeti'nin, Rio de Janeiro eyaletinde 1992-1996 yılları arasında, şehir meclisi üyesi (*vereador*), tiyatrocu Augusto Boal, Yasama Tiyatrosu adını verdiği bir sistemle halkın talepleri doğrultusunda on üç yasanın oluşturulmasını aracılık etmiştir. Boal'in politik tiyatro literatürü içerisinde değerlendirilen Ezilenler Tiyatrosu kuramından türetilerek bir çeşit katılımcı demokrasi modeli olarak hayata geçen Yasama Tiyatrosu, reel politika ve sanatın kendi özelliklerini kaybetmeden bir arada bulunabildiği çok özgün bir örnektir. Bireylerin sosyo-politik problemlerin çözümü konusunda bir tecrübe alanı olarak tiyatronun güvenli zeminini kullandığı bu sistemde, aynı zamanda vatandaş kimliği ile yönetsel konularda yapılan ve yapılacak olan düzenlemelere müdahil olunabilmiştir. Yasama Tiyatrosu, aynı koşullarda yeni deney alanları elde edememiş olsa da halen demokratik katılımı güçlendirici bir araç olarak takipçileri tarafından uygulanmaya devam etmektedir. Bu çalışmada Augusto Boal'in Legislative Theatre kitabında anlatılan Rio de Janeiro süreci anlatılacaktır.

ANAHTAR KELİMELER: *Ezilenlerin Tiyatrosu, Yasama Tiyatrosu, Katılımcı Demokrasi, Rio de Janeiro*

YASAMA TİYATROSU

“Mutlu olmak İçin Cesaretli Olun!”

“Yapmak, söylemenin en iyi yoludur.”

José Marti, Şair

1. GİRİŞ

İnsanların bir düzen içerisinde bir arada yaşamaya başlamalarından beri topluluğun bugünü ve geleceği hakkında verilecek kararlar konusunda politika olarak kavramsallaştırdığımız çeşitli yöntemler izlenmiştir. Karar alan kesimlerin bir kişi, bir topluluk yahut da geniş halk kitleleri oluşuna göre değişik adlandırmalara tabi tutulması, topluluk hakkında verilen karar alma süreçlerinin ve oluşturulan kurumların farklılaşmasına neden olmuştur. Günümüzde dünyadaki devletlerin neredeyse hepsi cumhuriyet rejimi altında demokrasi ile yönetilmektedir. Ancak demokrasi tam anlamıyla tabandan başlayarak eşit, adil ve özgürlükçü enternasyonal bir rejim haline gelememektedir. Bunda demokrasi kavramının ortak bir yorumunun olmamasının yanında toplumsal yaşamı düzenleyen kurumların işlevlerinin ve üretim ilişkilerinin farklılaşmasının büyük etkisi vardır (UYGUN, 2003: s. 9-17).

Tiyatro ve politika arasındaki bağlantı siyaset bilimi ve hukuk tarafından araştırılmaya değer bir konudur. Seyirci kitlesinin, halk kavramının bir alt kümesi olduğu düşünüldüğünde halkın değer sisteminde değişim yaratabilen ve kitlesel sesleniş olanağı yaratan tiyatro, politika yapım süreçlerine müdahalede bir fırsat olarak karşımızda durmaktadır. Tiyatronun tek başına toplumda kurumsal bir dönüşüm yaratamayacağı açık olmakla birlikte, dönüşümü yaratacak aktörler olan halkın düşün dünyasını etkileyerek politik taleplerin dışavurumu yahut politikaya müdahalede baskı unsuru yaratılabilmesi açısından sanatın gelecekle yüklü oluşu siyaset bilimi açısından incelenmelidir.

Kamusal yaşam sosyallik içinde yaşanan ve kültürel pratikleri de içine alan geniş bir çerçeveyi ifade eder (ÖZBEK, 2010; s. 54). Tiyatro sanatında gerek seyirci olarak, gerek amatör ya da profesyonel tiyatro faaliyetinin bir bileşeni olarak birey kolektif tecrübe alanı olarak da düşünülebilecek tiyatro sanatı içerisinde kimi zaman edilgin kimi zamansa etkin bir konum içerisinde. Sevdâ Şener, tiyatroyu, seçim ya da karar bekleyen gerçekleri “oyun”un korunaklı sahasında tanımakla birlikte

kendimizi akıl, bilgi, kişilik ve irade anlamında sınıyabildiğimiz bir alan olarak ifade eder (ŞENER, 2010: s. 12).

Bilginin ve hayat deneyimin yayılmasına yarayan tiyatronun devletin hâkim fikirlerinin pekiştirilmesi amacıyla kamu kurumu niteliğinde ideolojik bir işlevi de olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (KONUR, 2001: s. 21). M.Ö. 6. yüzyılın sonunda doğan tragedya, Atina Polis'inin demokrasisinde, *demos'un*, yani halkın sanatı olarak belirleyici bir işleve sahiptir (THOMPSON,2004: s.19; KILAN PAKSOY, 2011: s. 19,26). Tragedya'nın, yurttaşların doğrudan yönetimde söz sahibi olabildiği Atina demokrasisi ve onun idealleri üzerine oyunlarda taşıdığı mesajlar üzerinden yurttaş kimliğinin oluşturulmasında önemli bir rolü vardır (KILAN PAKSOY, 2011: s.8). Devletin egemen düşüncesinin yayılması açısından etkin bir araç olarak değerlendirilen tiyatro Roma İmparatorluğu döneminde, askeri gücün görkeminin halka sergilendiği geçit alaylarına dev boyutlu sahnelerde ev sahipliği yapmış; Ortaçağ'da ise Kilise, önceleri yasaklansa da Hıristiyanlık inancını yaymak ve pekiştirmek üzere, önemli bir araç olarak tiyatroyu değerlendirmiş ve bu yolda kullanmıştır. Fransız Devrimi (1789) sırasında da büyük kitlesel gösteriler ve sokak tiyatroları aracılığıyla devrim düşüncesini yaymak için tiyatrodan yararlanılmıştır. Napolyon savaşları sona erdiğinde, bazı Alman ulusal ve belediye tiyatrolarının yeniden saray tiyatrolarına dönüştürülmesinin Alman hükümdarlarının sahnenin krallık karşıtı propaganda amacıyla kullanılmasını engelleme isteklerinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Ekim Devrimi (1917) sonrasında da, Sovyetlerde devrim düşüncesini yaymak ve ilkelerini pekiştirmek amacıyla büyük kitlesel gösterilerin düzenlendiği bilinmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından, Cumhuriyet tarihinin önemli kültür kurumlarından biri olan ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir yan örgütü olarak kurulan Halkevleri'nde tiyatro etkinlikleri "... *inkılap fikirlerinin ve duygularının halka ifadesi hususunda en kuvvetli vasıta...*" olarak kabul edilmiştir ve uzun yıllar faaliyet göstermiştir (KONUR, 2001: s. 15).

Bu çalışmada ise, Brezilya Federal Cumhuriyeti'nin Rio de Janeiro kentinde bir katılımcı demokrasi yöntemi olarak yerel düzeyde deneyimlenmiş ve günümüzde hala takipçileri tarafından çeşitli ülkelerde denemeleri sürdürülen *Yasama Tiyatrosu (Legislative Theatre)* yöntemi tanıtılmak istenmektedir. Adından da anlaşılacağı gibi tiyatro ve politikanın kendi özelliklerini kaybetmeden birbirlerine eklemledikleri ve kişileri yasama sürecine müdahil eden bu yöntem özgünlüğü bakımından aktarılmaya değer görülmüştür.

Ezilenler Tiyatrosu biçimleri aracılığıyla tiyatro ve politika arasında tarihi bir fırsat oluşmuş ve 1992-1996 yılları arasında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinin kent meclisinde bu oyun biçimleri ile yasama sürecine etkide bulunulmuştur ve Boal

bunu *Yasama Tiyatrosu* olarak adlandırmıştır(BOAL, 2004). Augusto Boal'in *Partido dos Trabalhadores (PT- Brezilya İşçi Partisi)*'in adayı olarak şehir meclisine *vereador (elderman-şehir meclisi üyesi)* olarak seçilmesiyle oluşan bu teatral uygulama Kanada, İngiltere, Fransa, Portekiz gibi ülkelerde hala yasama sürecine müdahil olmak anlamında ilgilileri tarafından uygulanmaktadır.

Çalışmada ilk olarak hukuki ve siyasal anlamda devletin yasama faaliyetinin ne anlama geldiği, katılımcı demokrasi ve yerel yönetimler anlamında aktarılacaktır. Ardından Ezilenlerin Poetikası ve Tiyatrosunun temel özelliklerine değinilecek ve son olarak Yasama Tiyatrosu süreci aktarılacaktır.

2. BİR DEVLET ERKİ OLARAK YASAMA FAALİYETİ VE KATILIMCI DEMOKRASİ

"Akbaba için gökyüzü neyse meydan da insanlar için odur."

Castro Alves

Ülkelerin seçim sistemlerine göre oluşturulan ulusal meclislerin kanun hazırlama ve çıkarma, ülke bütçesini oluşturma ve vergileri belirleme, idareyi denetleme ve yürütmenin üst derecedeki yöneticilerini yargılama ve bazı idarecileri atama gibi faaliyetleri vardır (TEZİÇ, 2003: s. 390-391). Bu faaliyetler yerel düzeyde benzer şekilde, bazı sınırlamalar içerisinde devam eder. Anayasayı belirlemek ve kanun çıkarmak ancak ve ancak yasama meclisinin göreviyken, normlar hiyerarşisi içerisinde anayasa ve kanunların daha altında yer alan normatif kurallar yürütme tarafından belirlenebilir (TEZİÇ, 2003: s. 17)

Demokratik katılımı arttırmak, her türlü kesimin mecliste temsilini sağlamakla başlayarak, bunun yanında normların oluşturulmasında ve uygulanmasında vatandaşların yalnızca temsilcileri aracılığı ile değil de kendi iradeleriyle müdahalede bulunulabilmeleri anlamına gelir. Bu da yasama ve yürütmedeki uygulama ve denetim konusunda vatandaşlara temsilden başka araçlar da sunabilmektir. İfade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma, parti ve dernek kurabilme hakları bu anlamda düşünülebilir. Elbette ki bu hakları tanımak yeterli değildir. Bu hakların uygulanmasına olanak sağlamak da demokratik katılımcı bir sistemin gereğidir. Örneğin bireylerin devlet yönetimi hakkında konuşabilecek boş zaman, imkan ve araçlara sahip olması gerekir. Bunu sağlamak dahi devletin bir pozitif yükümlülüğüdür diyebiliriz.

Politika yapım süreçlerinde klasik yöntemlerin artık yeterli gelmediği bilinmektedir. Topluluğun geleceği hakkında verilecek kararların temsili sistemle çözümünün yetersiz kaldığı birçok zaman yaşanan meşruiyet krizlerinde kendini

hissettiğini söyleyebiliriz. Miting, gösteri ve toplantılar halen önemini korusa da tabandan yapılacak siyasetin bireylerle temasında yeni bir yöntem olarak politik tiyatronun içerisinde türeyen ve *Yasama Tiyatrosu* için son derece etkili bir araç olarak düşünülebilir.

Forum Tiyatrosu, seyircilerin sahneye çıkarak belirli bir konu üzerinde kendi düşüncelerini oynayarak seslendirdikleri bir yöntem olarak Augusto Boal'in "Ezilenler Tiyatrosu" kuramı içerisinde türemiştir. Tiyatro üzerinden, gerçekleşmesi olası durumların tartışıldığı ve bunların provasının yapıldığı bir alan olan Forum Tiyatrosu kamusal sorunların tespiti ve çözüm yolları üzerine düşünce üretmede bir olanaktır. Kamusal alanın demokratikleşmesine yönelik her türlü çabanın önemli olduğu düşünüldüğünde, bu yönde tiyatronun bir yöntem olarak kullanılmasının araştırılması demokratikleşmeye katkı sunacaktır.

3. YASAMA TİYATROSU

Devletin yasama faaliyetine müdahil olabilmek amacıyla, vatandaş kimlikleri ile bir araya gelmiş bir grup insanın Ezilenler Tiyatrosu içinde biçimlenmiş oyunlar oynayarak ve uygun doğaçlama teknikleri kullanarak kendi toplumsal çıkarlarını ve taleplerini tespit edebilmeleri ve bunları normatif düzeyde formalize edebilmeleri *Yasama Tiyatrosu* olarak adlandırılır. Bu çabanın sonucunda ortaya kabul edilen bir yasa formu çıkmak zorunda değildir ancak amaçlanan süreç içerisinde elde edilen kolektif tecrübeden toplumsal olarak faydalanılmasıdır. Ancak yalnızca bilinç yükseltme yahut yasaların nasıl uygulanabileceğine dair çalışmalar da bu kapsamda değerlendirilir¹.

---

¹ Krş: BOOTON, Jaclyn, ve Paul DWYER. «Legal Theatre:A theatre-based approach to Community Legal Education.» "Community Legal Education" Projesi Raporu, Performans Çalışmaları Bölümü, Sydney Üniversitesi, 2006; GÖKDAĞ, Ebru. «The Theatre of the Oppressed and its Application in Turkey.» Nebraska: Proquest, Mayıs 2002; HAWKINS, Steven T., ve Alexia GEORGAKOPOLOUS. «Dramatic Problem Solving: Transforming Community Conflict through Performance in Costa Rica.» *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences* 2, no. 1 (2010): 112-135; HOWE, Kelly Britt. «Adapting Boal's Legislative Theatre.» Texas: Proquest, Mayıs 2010; Kent and the Wider World. *From Spectators to Spect-actors:Using Forum Theatre to Explore World Citizenship*. Eğitim Kitapçığı, Kent: Commonwork, 2006; SAJNANI, Nisha. *Fostering Democracy Through Theatre*. Çalışma Özeti, Montreal: Creative Alternatives, 2004; Search for Common Ground in the Democratic Republic of Congo. «Participatory Theatre for Conflict Transformation.» Eğitim Kitapçığı, 2006; Theatr Fforwm Cymru. «The Agora Report.» "Assembly Government's Active Community" Projesi raporu, Wales, 2002.

Augusto Boal, *Ezilenlerin Tiyatrosu (El Teatro del Oprimido, 1974)* adlı eserine şu sözlerle başlar:

“Bu kitabın amacı, tiyatronun zorunlu olarak politik olduğunu göstermektir, çünkü insanın bütün faaliyetleri politiktir ve tiyatro da bu faaliyetlerden biridir.

Tiyatroyu politikadan ayırmaya çalışanlar bizi yanıltmaya çalışmaktadırlar ve bu politik bir tutumdur.” (BOAL, 2008a: s. vi)

Bu politik tutum da mevcut sistemin değişmeden kalması için alınan bir tavidir. Mevcut sistemse sömürü ilişkilerinin devam ettiği hiyerarşik örgütlenmiş bir toplum yapısında kendini var eder. Karl Marx'ın ve Friedrich Engels'in, 1848 yılında kaleme aldıkları Komünist Manifesto adlı eserlerinde *“Bugüne kadarki bütün toplumların tarihi sınıf mücadeleleri tarihidir”* denilmektedir (MARX & ENGELS, 2010: s. 22). Bu tarihi okumadan günümüze, sınıf kavramına *“farklılaşmış eklemleme”* süreciyle katılan kadın, eşcinsel, ekolojist, etnik tanınma mücadeleleri ile genişlemiş bir mücadele tarihi eklenmiştir (FOSTER, 2008: s. 133).

Tiyatro sanatının kaçınılmaz olarak politikaya sızan özelliğinin, politika faaliyetine dönüştüğü Yasama Tiyatrosu (YT), Augusto Boal'in *“Ezilenler Tiyatrosu”(ET)* adıyla anılan ve seyirciyi, seyirci-oyuncuya dönüştüren tiyatro biçiminin içinden türemiştir. Boal, ET'yi kendi sözleriyle şöyle tanımlar;

“Ezilenler Tiyatrosu, tiyatro pratiğini toplumsal ve kişisel sorunları kavramak ve onlara çözüm aramak için işlevli bir araca dönüştürerek, bu insani uğraşı korumak, geliştirmek ve yeniden şekillendirmek amacı güden, bir fiziksel alıştırma, estetik oyunlar, imge teknikleri ve özel doğaçlamalar sistemidir.

Ezilenlerin Tiyatrosu'nun üç ana dalı vardır; eğitsel, toplumsal ve terapötik.”

(BOAL, 2008b: s. 15)

Augusto Boal'in siyaset bilimi açısından önemi doğrudan ya da dolaylı olarak eğitim, terapi, hapisane yaşamı, sağlık, politik protesto, yönetim ve yerel yönetim gibi birçok konuda içerik geliştirmiş tiyatro kuramının katılımcı demokrasiye etkisi bakımındandır.

Seçmenlerin, parlamenterlerin eylemleri karşısında, bu eylemler doğru olsalar bile, yalnızca bir izleyici olmalarını kabul etmeyen Yasama Tiyatrosu Teorisi, kendi

---

düşüncelerini ifade eden, sorunları tartışan ve karşı argümanlar üretebilen seçmenler olarak parlamenterlerle sorumluluğu paylaşmayı önerir (BOAL, 2004: s. 20).

Tiyatroyu, politika olarak yaparak, tekrar politik eylemin merkezine koymayı, politik tiyatro yapmaya tercih edilmesi bu projenin getirisidir. Önceleri tiyatronun kendisi politikanın yürütüldüğü bir etkinlikken, sonradan politika üzerine yorumlar yapılan bir alan haline geldi. Yasama Tiyatrosu tiyatroyu yeniden şehrin merkezine koymayı amaçlıyor, katharsis oluşturmak için değil ama dinamizm yaratmak için. Hedefi seyirciyi pasifize etmek, sakinleştirmek, onları denge durumuna döndürmek ve toplumun onaylamasını sağlamak değil geçmişte olduğu gibi, bunun tersine değişime olan arzularını geliştirmek (BOAL, 2004: s. 20).

Ezilenlerin Tiyatrosu yalnızca bu arzuyu geliştirmeye çabalamaz, bu arzunun teşvik edilmesi ve deneyimlenebilmesi için bir alan yaratılmasına, gelecek eylemlerin provasına çabalar. Yasama Tiyatrosu ise daha ilerisine giderek bu arzunun hukuka dönüşmesine çabalar. Hukukun her zaman birisinin arzusu olduğunun farkında olmalıyız- bu da muktedirin arzusudur. Bu arzunun demokratikleşmesi için kendi arzumuzu hukuk yapabilmeliyiz der Boal. (BOAL, 2004: s.20)

a. Ezilenler Tiyatrosu ve Biçimleri

“Egemen sınıfın düşünceleri bütün çağlarda egemen düşüncelerdir; bir başka deyişle, toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen zihinsel güçtür. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda, zihinsel üretimin araçlarını da elinde bulundurur, bunlar o derece birbirinin içine girmiş durumdadırlar ki, kendilerine zihinsel üretim araçları verilmeyenlerin düşünceleri de aynı zamanda bu egemen sınıfa bağımlıdır.” (MARX & ENGELS, 2008, p. 75)

Katılımcı demokrasi ve Ezilenler Tiyatrosunun siyasi pratiği olan ve Yasama Tiyatrosu'na geçmeden önce Augusto Boal'in kuramının genel çerçevesine bakmak önemlidir. Ezilenler Tiyatrosu'nun, Joker Sistemi, İmge Tiyatrosu, Görünmez Tiyatro, Gazete Tiyatrosu, Forum Tiyatrosu, Arzu Gökkuşuğu adları taşıyan, bireylerin siyasi ve özerk olarak özgürleşmelerine yönelik yöntemler vardır.

EZİLENLER TİYATROSUNUN OLUŞUMU VE NİTELİKLERİ

Boal'e göre insan tiyatro yapabilmesiyle ve kendisini böylece görünür kılabilir olmasıyla diğer canlılardan ayrılır. Hem eylemlerimizin kahramanı ve hem de izleyicisi olabilmemiz bizi gelecekteki eylemlerimiz konusunda hafıza ve hayal gücü yaratmak bakımından yetenek sahibi kılmaktadır. Ezilenlerin Tiyatrosu, insanın bu potansiyelini sistematize etmeye çalışır ve herkes tarafından ulaşılabilir ve kullanılabilir kılar (BOAL, 2004: s. 7).

Ezilenlerin Tiyatrosu, tiyatronun kökeninde herkes tarafından paylaşılan bir etkinlik olduğunu iddia eder. Boal, tiyatroyu *“herkes tarafından ve herkes için yaratılan”, “herkesin özgürce katılabileceği bir kutlama”* olarak ifade eder. Ancak, Antik Yunan’da bu, ideal komünal sahiplik kökten bir şekilde yok edilmiştir. İlk olarak, koro olarak görev yapan belirli bireyler pasif bir şekilde izleyen seyirciye dönüştüler. Ardından yazar Thespis koro ile etkileşime geçen, modern dramada ana karakter olarak adlandırılan kahramanı, aktörü devreye sokmuştur. Boal için, bu giriş, iki belirgin ayrıma yol açmıştır: topluluğun çoğunluğu yaratım sürecinden dışlanmış ve seyirciye dönüşmüştür. İkincisi ise aralarında aktörlüğü performe edenlerin diğerlerinden daha önemli hale gelmesidir. Bu şekilde kitleler zamanla pasif izleyicilere dönüşmüştür. İzleyici bu anlamda iki kez yaratım sürecinden çıkarılmış olmaktadır. Artık kaderiyle mücadele eden trajik kahraman vardır sadece. Bunun sonucu olarak izleyiciler sahnede gördükleri kahramanların başlarına gelenlerden kendilerine pay çıkarmayı öğrenirler ve toplumun kurallarına tanıklık ederler (BABBAGE, 2005: s. 37). Bunun en tipik örneği tragedya olmakla birlikte, yirminci yıldaki politik kırılmaya kadar poetikası Aristoteles tarafından oluşturulmuş bir sistem halinde devam etmiştir.

Bu sistemde en radikal değişiklik Brecht’in Marksist poetikası ile olmuştur. Brecht’in yapıtlarında, karakterlerin başına gelen şeylerin kaderlerinden ötürü ya da onların özgür iradeleriyle yaptıkları tercihlerden ötürü değil fakat ekonomik koşullar ve herkesi etkileyen sosyal konumları, ihtiyaçları ve inançları nedeniyle olduğu görülür. İnsanların nasıl ve neden öyle davrandıklarını anlamak, sistemin nasıl değişeceğini anlamaya yardımcı olur (BABBAGE, 2005: s. 38). Ancak, sahne üzerinde süregiden öyküde karşılaşılan deneyim bilinci kışkırtsa da eylem düzeyinde sonuç konusunda yalnızca bir “varsayım” olarak korunur, kişiye dönük esas bir deneyim yaratmaz (KARABOĞA, 2002).

Boal, tiyatronun insanları kontrol etmede bir araç olarak kullanılmasını özgürleşme için bir silaha dönüştürülebileceğinde ısrarcıdır. Ancak bir sonraki adım aslında devrimci olandır: pasif olan seyircinin, aktif rol alması (BABBAGE, 2005: s. 38). Bu da Marksist literatürde **praxis** dediğimiz olgudur.

Boal, bu durumu kendi sözleriyle şöyle anlatır:

“Bu Ezilenlerin Poetikası’nın anlaşılabilmesi için temel amacının unutulmaması gerekir: insanları –‘seyircileri’, tiyatro fenomeninin edilgen varlıklarını- özneler, oyuncular, dramatik eylemin dönüştürücülerine haline getirmek. Umarım farklılıklar açıklığını korumaktadır. Aristoteles, seyircinin kendi erkini onun yerine düşünüp eyleyebilmesi için dramatik karaktere devrettiği ancak seyircinin kendisi için – genellikle karakterin tersi yönde- düşünme hakkını saklı tuttuğu bir poetika önerir. Birincisinde bir ‘katharsis’ gerçekleşir: ikincisinde ise eleştirel bir bilinçliliğin

uyanması gerçekleşir. Oysa ezilenlerin poetikası eylemin kendisine yoğunlaşır: Seyirci kendi erkini gerek onun yerine eylemesi gerekse onun yerine düşünmesi için karaktere (ya da oyuncuya) devretmez; tam tersine kahraman rolünü bizzat kendisi üstlenir, kendi dramatik eylemi değiştirir, çözümler geliştirmeye çalışır, değişim planlarını tartışır; kısacası kendisini gerçek eylem için eğitir. Bu durumda belki de tiyatro kendi içinde devrimci değildir ancak kesinlikle bir devrim provasıdır. Özgürleşen seyirci, bir bütün kişi olarak eyleme geçer. Eylemin kurgusal olması önemli değildir, önemli olan onun eylem olmasıdır.” (BOAL, 2008a: s. 111)

Ezilenlerin Tiyatrosu, Brezilya'daki diktatörlüğün en zalim olduğu dönemlerde gelişmeye başladı ve ilk biçimi Gazete Tiyatrosu oldu ve 1971-1976 tarihleri arasında Forum Tiyatrosu, Görünmez Tiyatro, İmge Tiyatrosu gibi çeşitli değişik biçimler de kazandı (BOAL, 2004: s. 4-5).

Boal'in eserlerini İngilizce'ye çeviren ve yakın çalışma arkadaşı Adrian Jackson'ın gözünde, Augusto Boal'in Ezilenler Tiyatrosu kuramını her ne kadar Brecht'ye ya da Marksist literatür içerisinde değerlendirmenin kuramın ruhunu sınırlayacağından uygun olmadığını ileri sürse de (BOAL, 2010: s. 6) Carmel O'Sullivan'a göre katılımcıları ve destekçileri gözünde Boal'in kuramı ve tekniği Brecht ve Marks ile ilişkilendirilir (O'SULLIVAN, 2001: s. 86).

b. Rio De Janeiro Ve Yasama Tiyatrosu

Politik tiyatro yapmak yerine tiyatroyu politika olarak yapmak iddiasındaki Ezilenler Tiyatrosu Merkezi, *Partido dos Trabalhadores (PT- Brezilya İşçi Partisi)* için yürüttükleri seçim kampanyasına PT'nin daveti üzerine bir aday da katar. Aday olarak Augusto Boal'in belirlendiği bu süreç tiyatro ve politika tarihinde ilk defa bir tiyatro topluluğunun yasama fonksiyonuna dahil olmasıyla sonuçlanır (BOAL, 2004: s. 6). 1 Ocak 1993'te İşçi Partisi'nden seçilen 6 kişiden biri olarak *vereador* sıfatıyla Rio de Janeiro şehir meclisine seçilen Boal böylece kendi tiyatro kuramında yeni bir aşamaya geçer ve Yasama Tiyatrosu başlar (BOAL, 2004: s. 18).

Rio de Janeiro kenti, güvenliğin az, kaçırma, uyuşturucu kullanımı ve satımının yaygın olduğu, sokak çocuklarının ve işsizliğin gündelik yaşamı çok etkilediği ve şiddetin özel alandan kamusal birçok alanda kendini var ettiği bir şehir olarak çalışması riskli bir alan (BOAL, 2004: s. 24-38) olsa da 1992-1996 yılları arasında Yasama Tiyatrosu çalışmaları 33 ayrı bölgede yürütülmüş, bu çalışmalar esnasında elde edilen bilgilerle 13 ayrı kanun çıkarılmıştır.

Yasama Tiyatrosu, forum tiyatrosu kullanılarak yürütülür. İşsizlik, sağlık, barınma, cinsel şiddet, ensest, kadınların ezilmesi, gençlik, akıl sağlığı ve uyuşturucu konularında oyunlar hazırlanmıştır. Forum Tiyatrosunda ilk gösterimin ardından

seyircilerle bir forum yapılır. Bu forumda oynanan sahnenin olası sonlarının doğaçlaması, seyircilerin yorumları etrafında yapılır. Ezilme halini yansıtan durumlar, bu ezme-ezilme durumunu ortadan çaldıracak yeni sonlarla tekrar kurgulanır. Boal, Forum Tiyatrosunu şöyle tanımlar:

“Katılımcılardan çözümü zor olan toplumsal ya da politik bir öykü anlatmaları istenir. Daha sonra anlatılan öykü doğaçlama veya prova yöntemiyle, tartışmaya açık bir sonucu içeren 10-15 dakikalık bir oyuna dönüştürülür ve sergilenir. Oyun bitince katılımcıların sunulan çözümle aynı fikirde olup olmadıkları sorulur. En azından bir kısmı hayır diyecektir. Bundan sonra oyunun yeniden az öncekiyle tamamen aynı biçimde oynanacağı açıklanır. Fakat bu sefer seyircilerin içinden herhangi bir katılımcı, istediği bir oyuncuyu çıkarıp onun yerine geçerek kendisine en uygun görünen biçimde eylemi yönlendirme hakkına sahiptir. Çıkan oyuncu kenarda durur, ama katılımcının kendi müdahalesinin sona erdiği kanısına varmasından sonra eylemi kaldığı yerden alıp sürdürmek için hazır bekler. Diğer oyuncular ise yeni yaratılmış bir durumla karşı karşıyadırlar; bu durumdan doğabilecek tüm olasılıklara anında karşılık vermek zorundadırlar.

Müdahale etmeyi seçen katılımcılar yerine geçtikleri oyuncunun fiziksel eylemini sürdürmek zorundadırlar; sahneye gelip yalnızca konuşmalarına izin verilmez: Az önce kendi yerlerinde olan oyuncuların gerçekleştirdikleriyle aynı tür iş veya etkinlikleri gerçekleştirmelidirler. Teatral faaliyet aynı biçimde, sahnede devam etmelidir. Herhangi bir kimse herhangi bir çözümü önerebilir, ancak rahat koltuğundan değil, sahnede uygulayarak, çalışarak, oynayarak, yaparak.” (BOAL, 2008a: s. 132)

Seyirciler kendi yorumlarını ve/veya alternatiflerini, kendi çözüm yollarını göstermek için sahneye davet ediliyor. Böylece teatral bir biçimi devam ettirerek konu hakkında tartışma sürdürülüyor ve olasılıklar prova ediliyor. Buysa sosyal bir dönüşüme tiyatronun katkısı olarak kabul edilebilir. Forumda gerçekleşen sanatsal bir etkinlik olmanın dışında estetik bir keyif alarak vatandaşların politik bir tartışmaya katılmış olmaları ve aynı zamanda kendi sanatsal yeteneklerini geliştirmeleridir ki bu da hem demokrasinin gelişmesine hem de popüler bir sanata katkı sunar. Bu etkinlik diyalogun, öğrenmenin, öğretmenin ve keyfin sayısız anlarına tanıklık etmiştir. Ancak Boal şu uyarıyı her zaman için dile getirir;

“Forum Tiyatrosu, gerçeğin bir yansıması ve gelecekteki eylemin bir provasıdır. Biz, geçmişini tekrar canlandırarak şimdide geleceği yaratıyoruz. Sahne oyuncusu sahneye gelir ve gerçek hayatta olası ihtimalleri canlandırır. Bazen, sahne oyuncusunun söz konusu problemlere çözümü ona kalmıştır, onun bireysel arzuna, çabasına- ama, aynı zamanda, bazense ezilmenin kökü hukukun içindedir. Daha sonrasında arzu edilen değişimi getirmek için hukukta dönüşüm yahut yapılandırma gerekebilir, ki bu da yasama

aracılığıyla mümkündür. Bu nasıl olabilir? İşte bu noktada tiyatronun gücü biter ve cevabı yoktur.”² (BOAL, 2004)

KABİNE YAPISI

BAĞLANTILAR VE ÇEKİRDEKLER

Yasama Tiyatrosu alanı ve şehir meclisine temsilci gönderme çalışmalarında Boal ve ekibi, işbirliği yapabileceği “çekirdekler” ve “bağlantılar” olarak yapılanan ve her birinin kendi odak ve işlevi olan bir ağ oluşturmuşlardır. Bağlantı, düzenli olarak temsilci ile fikirler, arzular ve ihtiyaçlar üzerine görüşme yapan aynı topluluktan olan bir grup insana verilen isimdir. Bu ilişki mecliste var olarak talepler yaratabilir ya da topluluk içinde, ya da temsilcinin aktivitelerinin yer aldığı herhangi bir yerde. Meydan bürosu ile ya da interaktif mail listesi yoluyla kişisel karşılaşma da olabilir. (BOAL, 2004: s.40)

Ezilenlerin Tiyatrosu grubu olarak oluşmuş, aktif olarak devamlı ve sistemli bir yolla temsilci ile işbirliği içindeki bağlantıya ise çekirdek denir.

ÇEKİRDEKLERİN KATEGORİLERİ (BOAL, 2004: s.44)

Çekirdekler üç ana kategoriye ayrılmaktalar;

MAHALLİ ÖRGÜTLENEN ÇEKİRDEKLER: coğrafik olarak tanımlanır, aynı yerde yaşayan ya da çalışan, ortak problemlere ve kaygılara sahip katılımcılardan oluşur.

TEMATİK ÖRGÜTLENEN ÇEKİRDEKLER: topluluğun ilgisine göre tanımlanır. Ortak ilgi, düşünce ve amaçlarla bir araya gelen katılımcılardan oluşur. (siyahlar, engelliler, kadınlar, eşcinseller, ev işçileri, sokak çocukları, ekolojistler vb...)

TEMATİK VE MAHALLİ ÖRGÜTLENEN ÇEKİRDEKLER: Katılımcılar hem aynı coğrafi bölgeden hem de ortak ilgi ile bir araya gelmişlerdir. (yaşlılar, yasal belgeleri olmayan çiftçiler, hastalar ve psikiyatristler vb...)

ÇEKİRDEKLERİN YAPISI

Katılımcıların çoğu orta sınıf, çalışan sınıfı ya da işsizlerdir. Okuma yazma kurslarında yaş aralığı üniversite öğrencilerinden yetişkinlere kadar değişmekte.

---

² Serbest çeviri bana aittir.

Diğerlerinin içinde bazı gruplar liberal eğilimli öğretmenler, avukatlar, biyologlar ve çeşitli değişik mesleklerden insanlar içermekte. (BOAL, 2004: s.45)

Jokerlerin görevi örneklerle birlikte hiçbir problemin yalnızca bir kişi için biricik ve ayrıcalıklı(exclusive) olmadığını göstermek. Bir şekilde, problemler çoğullaştırılmakta. Mutlak özdeşlik olmadığında, benzeşim olacaktır; hiçbir benzeşim olmadığında, illa ki bir **rezonans** bulunur. Joker'in görevi kişisel bir probleme yönelmemek ancak o kişisel problemin geniş bir sorunun parçası ise ele almak. Aynı zamanda bunu yaparken kişisel problemi indirgememeli, "bu bütün dünyada böyle" şeklinde bir mesaj vermemeli. Benzese bile hiçbir zaman aynı olmayacaktır, aynı sorun her bireyde farklı farklı hayat bulur. Katılımcı, değer verdiği birşeyin sonradan herkesin sahip olduğu bişey olduğunu anladığında durumu daha değersiz hissedecektir. Herkes söylediğinde ve yaptığında, hepimiz kendi zorluklarımıza sevgiyle yaklaşırız. (BOAL, 2004: s.46)

PROVALAR

Provaların kendisi başlı başına kültürel-politik bir etkinlik olarak değerlendirilmelidir. Tiyatro karşılaşmaların aracı olacaktır, tiyatro, tiyatroyu yapanların aynı zamanda vatandaşlar olduğunun farkında olarak kendi problemleri ve çözümleri çevresinde, yasalaşacaktır. Bu bağlamda, yapılan her çalışma, her oyun, her teknik hem sanat, hem de politikadır. (BOAL, 2004: s.48)

GÖSTERİ

Atölye döneminin kendisi yararlı ve açığa çıkarıcı bir zaman; katılımcıların kendilerini görseller oluşturarak yahut konular hakkında tartışmalar yürüterek politik olarak Ezilenlerin Tiyatrosu'nun oyunları ve egzersizleri kanalıyla ifade edebildiği estetik bir alan yaratılmıştır. (BOAL, 2004: s.51)

Prova, yalnızca basit bir prova etmeden daha fazlasıdır ve bunun içinde provaların amacının hiçbir zaman unutulmaması gerekir ki bu da provanın kendisinin başlı başına bir politik faaliyet olduğudur, topluluğun sorunlarının tartışılmasının bir yoludur ve bireylerin toplulukla ilişkisidir. Provaların son noktası, gösterinin bütün ahaliye sunumudur. Bu noktada ahalinin tümüyle sorun tekrar tartışılır ve forum tiyatrosu yoluyla olası çözümler prova edilir. Bu çözümlerdense gerekli olan kanun hükmü oluşturulmaya çalışılır ki örneğimizde bu noktada görev *vereadorun* bu talebi meclise bildirmesidir. (BOAL, 2004: s.51-52)

Topluluğun gösterisini kendi ahalisine açmasının ardından, grup başka topluluklarla diyalog haline geçmeli, festivallerde yer almalı, herkesin birbirini bilebileceği ve tanıyabileceği alanlar yaratılmalı ya da tanışıklıklar yenilenmeli, fikir, bilgi, öneri, tavsiye ve tasarılar değiş tokuş edilmelidir. Grup içi diyaloglar ve

festivaller önemlidir. Her ezilmiş insan diğer insanlar tarafından deneyimlenmiş ezilmişliği anlamaya çalışmalı ve onlarla dayanışma göstermeli. Bundan fazlası, karşılıklı bilgi rahatlamayı cesaretlendirir ve artırır. İdeal olan bir gün dayanışma ağı yaratmaktır. (BOAL, 2004: s.52)

Söz konusu çalışmada tiyatrodaki bütün karakterler birlikte çalışılan topluluğun taleplerine göre belirlenir; örneğin sendikalar, okullar vs. Yasama Tiyatrosu'nda yürütülen tartışma ve provalar çözüm bulunmak istenen konu üzerindedir; çünkü konu gerçekten hukuki olarak değiştirilmesi istenen, talep edilen bir meseledir. (BOAL, 2004: s.61-62)

MERKEZ KONU VE TEMA

Forumda neyin tartışılacağına, üzerine çalışılacak olan konuya grup hep beraber karar verir. Konu rastgele seçilmez, üzerine sahici bilgiye sahip olunan ve organik bir vizyona sahip olarak bütün öğeler doğru şekilde çalışılır. Gerçek, tiyatroya kurban edilmez. (BOAL, 2004: s.61)

Çatışmanın çekirdeği her zaman merkez konu ya da oyunun temasının soyutlamasıdır. Tez ve antitez arasında bir sentez oluşturularak temsil gerçekleştirilir. Örneğin toplum, eğitim sistemi gibi soyut güçler, bunların gerçek hayattaki temsilcileri ile gösterilir ve ezici unsurlar temsil edilir. (BOAL, 2004: s.63)

Ezilmenin bitmesi için kuralları çiğnemenin de önemli bir katkısı vardır; eğer ezilen öyle doğru olduğu kabul edildiği için her zaman süregiden kuralları, alışkanlıkları, gelenekleri kabul etmeye devam ederse hiçbir zaman ezilmeden kurtulmaz ve kendini özgürleştiremez. (BOAL, 2004: s.74)

GÖSTERİ VE TOPLULUK

Bir gösterimin açılışı bir topluluk için önemlidir ve büyük bir adımdır. Provalar kendi içinde bir politik etkinlikken (vatandaşlar birbiriyle konuşup ezilmelerinin tam yerini saptar, estetik aracılığıyla anlarlar) gösterimler yine aynı tiyatro dilini kullanarak ahalinin diğer katılımcılarının tartışmaya davet edildiği sosyal paylaşım anlarıdır. (BOAL, 2004: s.86)

İRRADE: KONTROL EDEN HUKUK FENOMENİNDEN

Bütün tiyatro araştırmalarının en önemli yönü başka gerçekliklerin anlamını ortaya çıkarmaya dayanır. Yasama Tiyatrosu'nda, bütün gösterilerin yaratıcı topluluktan bütün diğer topluluklara gezerek herkesin bilgiyi birbiriyle paylaşması gerekir.

TİYATRO SAYESİNDE

Çekirdekler arası diyalog: Grupların birbirlerini ziyaret ederek kendi çalışmalarını birbirlerine izletmeleri ve böylece bir “dayanışma ağı” oluşturmaları sağlanır (BOAL, 2004: s.88).

Meseller: Topluluk bir oyun tasarlarlarken topluluğa uyabilecek mesellere de bakarlar. Çekirdekler arası diyalogda değerlendirmek için başka bir topluluk adına da bakabilirler (BOAL, 2004: s.89).

İfşalar: Gösteri oluşturulduğunda, eylemlerde veya teatral olmayan etkinliklerde de gösterilebilir (BOAL, 2004: s.89).

Festivaller: Festivaller Yasama Tiyatrosu hareketinin kapsamına yön veren buluşma noktalarıdır (BOAL, 2004: s.90).

Şenlikler: Bunlar yalnızca tiyatro için değil bütün diğer kültürel etkinlikleri cesaretlendirmek için düzenlenen etkinliklerdir (BOAL, 2004: s.90).

KABİNE ARACILIĞIYLA

MEYDAN BÜROSU:

Yasama Tiyatrosu faaliyetleri esnasında gruplar ve yasama sürecine ile bağlantı kuracaklar arasında şu tür bir ilişki olmalıdır:

1. Neyin sorun olduğu açık bir şekilde belirlenmelidir. Şüpheleri giderebilmek için iç tartışmalar yapılmalıdır.
2. Tartışılan ya da tartışılacak konuda, uzman bir hukukçu da yer almalıdır.
3. Yazılı materyalin dağıtımı yapılır. Katılımcılar ellerinde tartışılan konu hakkında yazılı bir materyal bulunduğunda tartışmanın gidişatını daha kolay anlar ve takip edebilirler. Bu aynı zamanda çalışmanın ciddiyetini ve sistemliliğini artırır.
4. Temsilciye tartışmalar ve temsilcinin ileriki tavrı konusunda geri bildirim yapılmalıdır.
5. Belgelendirme yapılmalıdır. Yapılan çalışmaların özetleri belgelenir. Tasarlanan yasal projelerin ve hazırlanan somut etkinliklerde kullanılabilecek her türlü bilgi özetlerde yer alır.

(BOAL, 2004: s.90-91)

İNTERAKTİF MAİL LİSTESİ

Gruplar içinde, gruplar arasında ve gruplar ile idare arasında bağlantı olacaklar arasında mail listesi kurmak çok basit bir strateji, ancak çok da etkili; her yerde mümkün ve binlerce mektup atarak oylanmış kanunlar hakkında fikirler sunulabilmektedir (BOAL, 2004: s.93).

SENTEZ: HÜCRE KATALİZASYONU

Forum Tiyatrosunda her zaman fenomenin ardındaki yasa aranır. Ancak Yasama Tiyatrosunda bundan öteye geçilerek yalnızca yasayı keşfetmeye çalışılmaz aynı zamanda kabinede de duyurulur. Ya da keşfedilir ve değiştirilir. Hukuktan bahsettiğimizde yazılı yasadaki bahsediriz ya da yazılacak yasadaki. Yasama süresinde olan. Bu deneyimin ana başarısı budur.

Kaynakça

BABBAGE, F. H., 2005. *Augusto Boal*. 1. Basım (e-book) dü. s.l.:Taylor & Francis E-Library.

BOAL, A., 2004. *Legislative Theatre*. 2. Basım dü. Londra: Routledge.

BOAL, A., 2008a. *Ezilenlerin Tiyatrosu*. 2. Basım dü. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

BOAL, A., 2008b. *Arzu Gökkuşığı*. 1. Basım dü. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

BOAL, A., 2010. *Oyuncular ve Oyuncu Olmayanlar İçin Oyunlar*. 3. Basım dü. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

FOSTER, H., 2008. Çağdaş Sanatta Siyasal Kavramı. %1 içindeA. Artun, dü. *Sanat-Siyaset: Kültür Çağında Sanat ve Kültürel Politika*. 1. Basım dü. İstanbul: İletişim Yayınları, pp. 131-154.

KARABOĞA, K., 2002. Yaşamdan Oyuna, Oyundan Yaşama Ezilenlerin Pedagojisi ve Tiyatrosu. *İstanbul Üniversitesi Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Dergisi*, Issue 2.

KILAN PAKSOY, B., 2011. *Tragedya ve Siyaset*. 1. Basım dü. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.

KONUR, T., 2001. *Devlet- Tiyatro İlişkisi*. 1. Basım dü. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

MARX, K. & ENGELS, F., 2008. *Alman İdeolojisi*. 6. Basım dü. Ankara: Sol Yayınları.

MARX, K. & ENGELS, F., 2010. *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar*. 4. Basım dü. İstanbul: Yordam Yayınları.

O'SULLIVAN, C., 2001. Searching for the Marxist in Boal. 6(1), pp. 85-96.

ÖZBEK, M., 2010. Giriş: Kamusal Alanın Sınırları. %1 içindeM. Özbek, dü. *Kamusal Alan*. 2. Basım dü. İstanbul: Hil Yayın, pp. 19-89.

ŞENER, S., 2010. *Tiyatroda Yaşam-Oyun İlişkisi*. 1. Basım dü. İstanbul: Dost Kitabevi Yayınları.

TEZİÇ, E., 2003. *Anayasa Hukuku*. 8. Basım dü. İstanbul: Beta Yayınları.

THOMPSON, G., 2004. *Tragedyanın Kökeni*. 2. Basım dü. İstanbul: Payel Yayınevi.

UYGUN, O., 2003. *Demokrasinin Tarihsel, Felsefi ve Ahlaki Boyutları*. 1. Basım dü. İstanbul: İnkılap Kitabevi.